

В.Г. Чабан, професор кафедри економіки і менеджменту агробізнесу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ

FINANCIAL AND ECONOMIC STIMULATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS

V.G. Chaban, Professor of the Department of Agribusiness Economics and Management, State Higher Educational Establishment «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито сутність інновацій в агробізнесі та визначено основні проблеми які стримують інноваційний розвиток. Розглянуто особливості фінансування та роль держави в інноваційному розвитку аграрного сектору. Обґрунтовано використання економічних механізмів для формування власних фінансових ресурсів суб'єктів агробізнесу. Запропоновано основні напрями державної підтримки інноваційного розвитку агробізнесу та комплексне використання фінансово-економічних стимулів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агробізнес, інновація, інноваційний розвиток, джерела фінансування, фінансово-економічні стимули.

ANNOTATION. The essence of innovations in agribusiness is considered and the main problems that restrain innovative development are determined in the article. The features of financing and the role of the state in the innovative development of the agrarian sector are considered. Using of economic mechanisms for the formation of own financial resources of the subjects of agribusiness is substantiated. The main directions of state support for innovative development of agribusiness and the complex using of financial and economic incentives are offered.

KEY WORDS: agribusiness, innovation, innovative development, sources of financing, financial and economic incentives.

Вступ. Перехід аграрного сектору економіки до інноваційного розвитку, нерозвинутості системи державного регулювання і практичної відсутності налагодженої системи використання ринкових механізмів та інструментів є досить складним і суперечливим процесом. Зазначене вимагає від представників владних структур, науковців, підприємців, фінансистів об'єднання фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів для цілеспрямова-

ного впливу на перехід до інноваційного розвитку аграрного сектору. Виникає необхідність докорінних перетворень у фінансових відносинах, методах державного і ринкового фінансового стимулювання переходу до інноваційного розвитку. Тому розробка концепції фінансово-економічного стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору є надзвичайно важливим та актуальним завданням сьогодення.

Питанням теорії та практики впливу фінансів на економічне зростання, активізацію інноваційних процесів присвячено наукові праці вітчизняних вчених-економістів В. Александрової, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, І. Лютого, А. Переседи, А. Чухна, Ю. Лупенка, М. Кісіля, М. Коденської, М. Крупки та ін. Проте бюджетно-податкова і кредитно-грошова політика, інвестиційне забезпечення інновацій, бюджетне фінансування інноваційної діяльності, макро- і мікроекономічні перетворення, пов'язані з переходом до інноваційного розвитку, розглядаються переважно як самостійні напрями впливу на процеси, які відбуваються в інноваційній сфері. Недостатньо праць, у яких комплексно розглядалися би проблеми фінансово-економічного стимулювання суб'єктів агробізнесу до інноваційного розвитку.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів фінансового забезпечення інноваційних процесів в агробізнесі і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму комплексної дії фінансово-економічних стимулів переходу до інноваційного розвитку.

Викладення основного змісту. Аграрний сектор України є одним з важливих секторів національної економіки, який пов'язаний з іншими секторами через систему ринків, на яких продається сільськогосподарська продукція, здійснюється найм робочої сили, постачання ресурсів. Аграрний сектор охоплює всі види економічної діяльності, які сприяють безпосередньо сільськогосподарському виробництву, а саме обслуговування сільськогосподарської техніки, виробництво добрив, переробна промисловість, транспортування, торгівля сільськогосподарською продукцією.

Поглиблення економічних, технологічних та організаційних міжгосподарських зв'язків сільського господарства визначається як формування системи агробізнесу. Поняття агробізнес вперше з'явилося в 1957 р. у праці Дж.Х. Девіса і Р.А. Гольдберга «Концепція агробізнесу». Автори визначають агробізнес як суму всіх операцій з виробництва і розподілу послуг у сфері:

- постачання сільського господарства і виробничих операцій на фермах;

- операції із зберігання, переробки, реалізації сільськогосподарської сировини і предметів споживання, створених з неї з метою максимізації доходу в умовах найповнішого забезпечення попиту на дану продукцію.

На думку І.Ю. Пелешко, агробізнес являє собою форму підприємництва в аграрному секторі економіки. І він розглядається як прогресивна і високоефективна форма організації виробництва продовольства, в якій усі галузі функціонують в одній структурно завершеній, збалансованій, організаційно та економічно пов'язаній системі, основне завдання якої полягає в максимальному забезпеченні населення продовольчими товарами [1]. До агробізнесу залучаються всі виробничі і обслуговуючі сфери аграрного сектору.

За останнє десятиліття в агробізнесі відбулися значні зміни. Це і нарощування інтенсивності виробництва, переорієнтація на прибутковіші види продукції, завоювання позицій на експортних ринках, залучення інвестицій на міжнародних фінансових ринках, упровадження нових технологій. Важливим завдання агробізнесу є виробництво конкурентоспроможної продукції яке можливе завдяки використанню інновацій. Інновації в агробізнесі — це практичне використання результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід тварин, продуктів харчування, матеріалів, технологій рослинництва, тваринництва і переробної промисловості, добрив і засобів захисту рослин і тварин, методів профілактики та лікування тварин і птиці, форм організацій, фінансування і кредитування виробництва, підходів до підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, форм організації і управління різними сферами економіки, підходів до соціальних послуг, які дають можливість підвищити ефективність виробництва.

Інноваційний розвиток агробізнесу стримується значною кількістю факторів, серед яких слід виділити: недостатній розвиток інноваційної інфраструктури аграрного сектору; низька інноваційна активність сільгоспвиробників; недостатній рівень фінансової підтримки державою; зменшення витрат на аграрну науку; нестача власних коштів сільгосппідприємств на наукові розробки і впровадження інноваційної продукції; дефіцит кваліфікованих кадрів на селі; недостатній рівень маркетингу; нерозвиненість механізмів, які стимулюють розвиток інноваційних процесів в аграрному секторі [2].

В умовах ринку важливим є фінансове стимулювання інноваційного розвитку агробізнесу. Створення, упровадження, поши-

рення інновацій вимагає значних фінансових вкладень. При цьому на всіх етапах інноваційного процесу джерела фінансування та їх структура є різними (кошти бюджету, підприємств, залучені кошти). Досвід розвинених країн світу свідчить, що фундаментальні дослідження здебільшого проводяться за рахунок державного бюджету на безповоротній основі. Прикладні дослідження фінансуються як за рахунок бюджету, так і за рахунок замовників. Оскільки на цьому етапі виникає можливість високих втрат вкладених коштів, то інвестиції носять ризиковий характер. До фінансування залучається венчурний капітал, який активно вкладає свої кошти на всіх етапах комерціалізації інновацій, але найбільше — на етапі створення і впровадження інновацій. Фінансування інноваційних процесів здійснюється на партнерських засадах уряду і приватного сектору. Така взаємодія щодо комерціалізації інновацій створює передумови зростання економіки на якісно новій основі. Зарубіжний досвід також свідчить про те, що існує велика різноманітність поєднань і масштабів використання різних інструментів фінансування інноваційного розвитку.

Хоча в умовах ринкової економіки можливостей для інвестування достатньо, для вітчизняних суб'єктів агробізнесу доступними є лише незначна частина інвестиційних джерел. У переважній більшості вони орієнтуються на власні внутрішні джерела фінансування, однак, їх обсяги не завжди здатні забезпечити навіть просте відтворення. Слід зауважити, що суб'єкти агробізнесу особливо гостро відчувають потребу у додаткових коштах фінансування, адже їх виробничий процес, в більшості випадків, характеризується значними коливаннями грошових надходжень за обсягами і часовими періодами. Основними причинами нерівномірних грошових надходжень є сезонний характер виробництва, а також високий рівень ризику основної діяльності, який більшою мірою залежить від неконтрольованих підприємством зовнішніх факторів.

Вагома частка інвестиційних ресурсів усе ж таки може бути сформована за рахунок власних коштів суб'єктів агробізнесу. Це стимулює інвесторів надавати їм фінансову підтримку, що є цілком зрозуміло — надавати кредити на тривалий термін, або купувати акції фінансово нестійких і неплатоспроможних підприємств нерационально.

На нашу думку, суб'єктами агробізнесу для формування власних фінансових ресурсів недостатньо використовуються економічні механізми фінансування інноваційних процесів. Це перш за все стосується ефективної маркетингової діяльності

підприємств. Успіх маркетингової діяльності залежить від підприємницького таланту, інших професійних і особистих якостей менеджерів підприємств. Часто виробники, які працюють у схожих природно-економічних умовах і маючи співставну за якістю продукцію, продають її за різними цінами, що відображається на величині прибутку та можливостях нарощувати інвестиції. Важливий маркетинговий канал збільшення доходів підприємств і можливостей підвищити їх інвестиційно-інноваційну активність — розширення експорту вітчизняної продукції. Адже ціни на міжнародних ринках часто є вищими від внутрішніх. Також окремі види сільськогосподарської сировини (продовольче зерно) виробляється в країні в обсягах, які перевищують внутрішні потреби.

Збільшення фінансових ресурсів для інновацій може бути досягнуто не тільки за рахунок підвищення цін на продукцію, але й шляхом зниження її собівартості. Одним із підходів скорочення витрат, який не потребує значних капітальних вкладень — впровадження ефективних моделей внутрішньогосподарського розрахунку. Існують різні моделі, які відрізняються рівнем господарської самостійності підрозділів. При максимальному рівні самостійності (утворення юридичної особи) їх поточна діяльність при нестачі власних ресурсів, відображається на особистих рахунках, які відкриваються в центральній бухгалтерії підприємства і реалізуються на основі кредитних відносин як з господарством, так і банківськими структурами. Реалізація продукції може здійснюватись через централізовану маркетингову службу підприємства, яка також функціонує на принципах госпрозрахунку. Підрозділ повністю відповідає за результати своєї діяльності і за певних обставин може піддатися процедурі банкрутства.

Джерелом додаткових фінансових ресурсів може бути диверсифікація виробництва, тобто розширення номенклатури продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства, організація нових видів виробництв, проникнення в інші галузі та сфери діяльності. В результаті диверсифікації значна кількість агропідприємств перетворились в складні виробничі комплекси, окремі з них лише віддалено пов'язані з початковою спеціалізацією. Інвестування в різні види діяльності дозволяє компенсувати скорочення прибутку і зменшити збитки, які виникають у зв'язку з перевиробництвом і зниженням платоспроможного попиту на раніше рентабельні види продукції. Таким чином вдається уникнути різких коливань виручки та прибутку, а фінансовий стан підприємства стає стійкішим.

Враховуючи багатокладність вітчизняної аграрної економіки для розвитку фермерства та інших малих форм аграрного підприємництва, доцільним є їх кооперація у сфері маркетингу, кредиту, технічного сервісу тощо. Великі підприємства також розвивалися б успішніше за умови підсилення кооперативно-інтеграційних зв'язків. Розвиток кооперації та інтеграції в аграрному секторі фактично не потребує спеціальних інвестицій, але зможе створити умови для концентрації фінансових ресурсів у більших масштабах, аніж в окремих підприємствах.

Дослідники одностайні в одному — інноваційний розвиток агробізнесу неможливо реалізувати (покращити) без держави, яка не тільки регулює, але і підтримує дослідження і розробки, згладжує прорахунки ринкового механізму, забезпечує вирішення соціальних завдань. Аналіз форм і методів стимулювання інноваційного розвитку закордоном засвідчує такі основні з них:

- податкове стимулювання;
- стимулювання через амортизаційну політику;
- прямі бюджетні дотації підприємствам, які розробляють нові види продукції [3].

У регулюванні економічних процесів в аграрному секторі важлива роль належить податковій політиці, яка визначає динаміку агропромислового виробництва, його розміщення та ефективність, соціальну інфраструктуру, прискорений або уповільнений розвиток інвестиційних та інноваційних процесів. На нашу думку, податкові пільги слід надавати не науковим організаціям, а підприємствам та інвесторам, що відповідно забезпечать попит на дослідження та інновації. При цьому податкова пільга надається не авансом, а за реальну інновацію шляхом наступного вилучення витрат на інновацію з оподаткованого доходу.

Стійким джерелом інноваційного самофінансування є амортизаційні відрахування. Амортизаційна політика проводиться як встановлення нормативів зниження вартості капітальних і нематеріальних активів, а також як порядок віднесення їх на виробничі витрати. Слід активно застосовувати нормативні обмеження які визначають терміни експлуатації обладнання і технологій.

Прямі бюджетні дотації слід надавати підприємствам, які розробляють нову продукцію або споживачам цієї продукції. Дотації доцільно пов'язувати з постачанням товарів для державних потреб.

Основні напрями державної підтримки інноваційного розвитку в аграрному секторі подано в табл. 1.

Таблиця 1

ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Заходи державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору			
1.	Держзамовлення на розробку обладнання, технологій, які перевищують світовий рівень	7.	Нульова ставка ПДВ при продажі пріоритетної техніки
2.	Конкурсний розподіл бюджетних ресурсів для інвестування в аграрний сектор	8.	Податкові пільги для інвесторів в аграрному секторі
3.	Стимулювання іноземних інвесторів до створення спільних підприємств	9.	Звільнення від ПДВ пріоритетних поставок імпоротної техніки
4.	Довгострокове кредитування	10.	Розширення фінансової бази лізингу за рахунок залучення комерційних кредитів. Створення мережі конкуруючих лізингових компаній
5.	Контроль і жорсткіші санкції за неповернення кредитів	11.	Формування та ефективне функціонування ринку науково-технічної продукції, в т.ч. ринку землі
6.	Розвиток МТС і прокатних пунктів	12.	Іпотечне кредитування поставок техніки

Джерело: Розроблено з використанням [4].

Успішна реалізація інноваційних процесів в аграрному секторі можлива при оптимальній їх організації і налагоджених фінансово-економічних відносинах між різними структурами. Саме тому, для успішного управління інноваційними процесами необхідною умовою є формування і реалізація цілісного механізму комплексної дії фінансово-економічних стимулів [5]. Стосовно інноваційних процесів, то їх механізм слід трактувати, як сукупність конкретних форм і методів свідомого впливу на дані процеси. Такий механізм передбачав би чітку впорядкованість його елементів і ефективність їх взаємодії.

Висновки. Отже, проблема належного фінансування інноваційного розвитку агробізнесу має вирішуватися не лише на засадах самофінансування, залучення приватного, в тому числі й іноземного капіталу, а й за активною участю держави. Розрізнені заходи щодо стимулювання інноваційного розвитку повинні бути об'єднані в систему яка має цілі, завдання, структуру, елементи,

критерії ефективності. Таку систему можна розглядати як фінансово-економічний механізм реалізації інноваційної політики в аграрному секторі.

Список літератури

1. *Пелешко І.Ю.* Агробізнес: інтеграційний аспект / І.Ю. Пелешко // Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-27 березня 2010 р., Житомир. Україна/ Житомирський нац.агроеколог. ун-т. — Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2010. — С. 102–106.
2. *Федоренко В.Ф.* Інноваційна діяльність в АПК: состояние, проблемы, перспективы/ Федоренко В.Ф., Буклагин Д.С., Аронов Э.Л. — М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2010. — 280 с.
3. *Волынкина М.В.* Правовая модель регулирования инновационных отношений/ М.В. Волынкина // Инновации. — 2010. — №6. — С. 43–48.
4. Организация инновационной деятельности в АПК: учеб пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В.И.Нечаев и др.] — М.: КолоС, 2012. — 296 с.
5. *Быковская Н.В.* Организационно-экономический механизм инновационного развития молочного скотоводства / Н.В. Быковская. — М.; Изд-во РГАЗУ, 2015. — 158 с.

References

1. Peleshko I.Ju. Agrobiznes: integracijnij aspekt / I.Ju.Peleshko // Rozvitok agrobiznesu v Ukraïni: problemi, prioriteti, perspektivi: materialy Vseukraïns'koï naukovo-praktichnoï konferencïi, 25-27 bereznja 2010r., Zhitomir. Ukraïna/ Zhitomir's'kij nac.agroekolog. un-t. — Zhitomir: ZhDU im. I.Franka, 2010. — p.102 — 106. — Bibliogr.: 4 nazv.
2. Fedorenko V.F. Innovacionnaja dejatel'nost' v APK: sostojanie, problemy, perspektivy/ Fedorenko V.F., Buklagin D.S., Aronov Je.L. — M.: FGNU «Rosinformagroteh», 2010. — 280p. — Bibliogr.: p.256 — 271
3. Volynkina M.V. Pravovaja model' regulirovanija innovacionnyh otnoshenij/ M.V. Volynkina// Innovacii . — 2010. — №6. — p. 43-48
4. Organizacija innovacionnoj dejatel'nosti v APK: ucheb posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / [V.I.Nechaev i dr.] — M.:KoloS, 2012. — 296p.
5. Bykovskaja N.V. Organizacionno-jekonomicheskij mehanizm innovacionnogo razvitija molochnogo skotarstva / N.V.Bykovskaja. — Moskva Izd-vo RGAZU, 2015. — 158p.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017 р.